

Golýazmaly geçen günler

Category: Edebiýaty öwreniš, Kitapcy, Poemalar, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Golýazmaly geçen günler GOLÝAZMALY GEÇEN GÜNLER

Gadymy golýazmalar halkmyzyň taryhyndan, edebiýatyndan, medeniýetinden söhbet açýar. Yöne ol sowet ýyllarynda gadymdan galan milli golýazmalara sha ýoly açylmandy. Olar tozana-çaña baslygyp ýatyrdy. Emma şeýle ýagdaýda-da gadymy golýazmalaryň syryny açmaga, oňa düşünmäge synanyşan adamlar bolupdy. Şolaryň biri hem Geldi Nazarowdy. Biz onuň bilen şol wagtky Magtymguly adyndaky edebiýat institutynyň golýazmalar fondunda az wagtlyk işläpdik. Tizden men ol ýerden aspitantura gitdim, ol welin, gadymy çeber hazynanyň içine çümüp galdy. Indi hasap edip otursam, Geldi Nazarow şol seýrek hazynanyň arasynda ömrüniň kyrk ýylyny geçiren eken. Ol az möhlet däl. Ýokary okuw jaýyny gutaryp, tä ömrüni soňky günlerine çenli bir ýerde, bir kärde bile işlemeklik bagty berlen eken. Men aspirantura girenem bolsam, daşa gitmändim, şol institutyn çäginde, ýöne edebiýat teoriýasy we çeber tankyt bölümindedim. Geldiniň saýlap alan ugry biçak kyndy, hemme çeşmeler köne arap hatyndady, özünem köp ýerlerden toplap getirmelidi ýa-da ozal şeýle ýol bilen ýygnalan, saýgarmasy, okamasy hyllalla edebi çeşmelerdi. Häsiýetem birneme gyňyrrak bolandoň, iň gadymy golýazmalar onuň lapyny keç edýärdi, ýöne yhlasy uludy, bir ýapyşan zadyny gjikdirmeyärdi, dessine many-mazmunyny çykarardy. Meniň muny aýratyn nygtamagymyň ýeterlik sebäpleri bar. Házırkı zaman edebiýatynyň meselelerini işleyänleriň öz kynçlyklary bardy, ýöne köne ugurdan işleyänleriňki ýaly däldigini aýtmak gerek. Sähel nokadyny galdyryp okasaň başga many berip duran sözler, setirler, bentler golýazmalaryň düýp kynçlygydy. Geldi şolara gara zähmetini siñdirýärdi. Men «gara zähmet» diýsem, köpleriň geň görmegi mümkün, ol kerpiç guýýarmydy, laý çekýärmidi, jaý salýarmydy diýmeklerem mümkün. Hawa, hut şeýledi. Birinjiden-ä, ol hut elli bilen dyrmap, peşäp, gije-gündiz hasyrdap Aşgabadyň günorta baýyrlyklarynyň

kyn ýerinden özüne uzak ýyllap jaý salnypdy, bu biçak uzaga-da çekipdi. Yöne köne golýazmalary «gepletmek» ondanam güzapdy, gara zähmetdi, sen gözüni gat-gat gara äýnek dakybam arapça ýazylan bir bulaşyk sözi okyja düşündiräýjek bolsaň, janyň ýakarsyň. Beýle iş adamyň nerwlerine täsir etmän duranokdy. Galyberse-de, ol esasy işiniň daşyndan «XIX asyr Horezm türkmen edebiýatyňyň taryhyndan» diýen kandidatlyk dissertasiýasynyň üstünde işleýärdi.

Şu ýerde okyjylara edebiýatymzyň käbir «syrjagazlary» hakynda aýdasym gelýär. Onuň taryhy biçak çylşyrymly, özem her döwrün ýiti aýratynlyklary bar. Horezm ýurdy şolaryň biridir. Ondan Aşyky, Çary Afzal ýaly şahyrlar çykdy. Bularyń eserlerini halka ýetirenem Geldiniň özüdi. Şeýle derñewleriň çygry barha giňeýärdi. Ol müňlerçe «Türki dilli golýazmalaryň katalogyny» düzdi. Indi okyjy şol boýunça islän golýazmasyny nomer boýunça buýrup, alyp okap bilyärdi. Yöne Geldiniň esasy uly işi XVII asyryň ahyrynda, XVIII asyryň başynda ýaşap geçen Nurmuhammet Andalybyň döredijiligidi. Bu şahyryň lirikasy, ylaýta-da poemalary, dessanlary şu alymyň elinden geçipdi. «Nurmuhammet Andalyp, Ýusup-Züleýha. Tankydy tekst» atly saldamly işi şonuň galamyna degişlidi. Soň şu iş esasynda ol 1991-nji ýylда doktorlyk dissertasiýasyny gorady. Ony opponirlänleriň biri özümdim. Aslynda alymyň işi diňe goralan dissertasiýalar bilen ölçelmeýär, umumy edilen işler bilen kesgitlenýär. Nazarowyň redaktirlän işleri, dessanlary, ýygynndlary az däl. Milli garaşsyzlygymzy alanymyzdan soň, Magtumgulynyň şygyrlarynyň üç tomy okyja hödürlendi. Şonda-da Geldiniň uly goşandy bardy. Dogrusy, beýik şahyryň 250 ýyllyk ýubileýinde çykarylan iki tomluga hem ol gatnaşypdy. Men metbugat ýüzünde çykan saldamly makalalarynyň hasabyny aýdamok. Olar kän. Ozalky totalitar döwründe çykman ýatan dessanlar hem ýok däldi. Şolaryň biri hem «Tulum hoja» dessanydy. Şony redaktirlemäge adam höwesek bolmandy. Emma ol redaktorlyk jogapkärçiliginı boýnuna alypdy. Pikirlenip otyrkam, bir ýagdaý ýadyma düşýär. Geldi ikimiz ýetmişinji ýyllarda tomus Pöwriżede dynç alýardyk. Şonda men doktorlyk dissertasiýamyň taslamasynyň üstünde işleýärdim. Yöne ony hiç kime aýdamokdym, diňe institutyň umumy iş

meýilnamasyna laýyk iki ýyllyk iş edip alypdym. Çünkü, aňyrsyna göz ýetirmän, ile-güne: «Men doktorlygyň üstünde işleýärin» diýip ýormek gelşikli däl. Yöne alymlar bilen özara pikir alşanymyzda, onuň kyndygyny, çylşyrymlydygyny aýdýardylar. Geldi bilen on günläp şonuň maslahatyny etdik. Ol hem Andalybyň tankydy tekstini ýaňy çap edipdi. Ine, günleriň birinde meniňem, onuňam işiniň üstünden tankyt perdesine bukulyp, betniýetli dildüwşük başlandy. Bu sowet döwrüne ýoň bolan zatdy. Şonda onuň köp ruhy azar çekeni ýadymda. Emma ikimizem şol işlerimizi ahyryna çenli alyp çykypdyk.

Ol şeýlebir gürrüñci adamlaryň hilinden däldi, ýone özüne ýakyn görýän adamlary bilen pikir alyşmagy, agyr ýagdaýlary paýlaşmagy halaýardy. Institutyň kärdeşler öñki profsoýuz) guramasynyň başlygy wagty ol köp adamlara hemayat hem edipdi. Ylymda nämedir bir zady beýlekilerden üýtgeşik, täzece açyp bilmek aňsat däl. Ol hemmelere başardanok. Nurmuhammet Andalyp türkmen edebiýatynda uly şahsdyr. Onuň döredijiliği orta we klassyky edebiýatyň sepgidinde durýardy. Şahyryň doglan, ýogalan ýyllary dürlüce berilýärdi. Geldi onuň döredijiliginin üstünde giňişleýin iş alyp barany üçin, meniň ýanyma köp gelerdi. Her bir eseriň mazmun düzümi, stili alyma köp zatlary aýdýardı. Şonuň üçin Andalybyň 1710-njy ýylda doglup, 1770-nji ýyllar töwereklerinde ýogalypdyr diýlip berilýän köne fakt Geldini iňkise goýýärdi. Ol ahyr gözlegler netijesinde onuň 1660-1740-njy ýyllarda ýaşap ötendigini taryhy çeşmeler esasynda anyklady.

Ömrüniň soňky ýyllarynda ol türkmen klassyky edebiýaty sektoryna müdirlik etdi. Bu hem golýazma bilen iş salışmagy, hem ylmy-barlag işlerini geçirmegi talap edýärdi. Döwür üýtgapdi, Milli Garaşsyzlygymyzy alanymyzdan soň, biz edebiýatymyzyň täze taryhyny ýazmalydyk. Sowet döwründe doly öwrenilmäge mümkünçilik berilmedik gadumy golýazmalaryň syryny açmalydyk. Bu kyn işdi, özem köp wagt, köp zähmet talap edýärdi. Geldi şol ýyllar köp işledi. «Ýusup-Züleýhany» täzeden gözden geçirdi. Aly Mihrhojaoglynyň «Kyssaýý-Ýusubyny» çapa taýýarlady. Bu onuň iň soňky işimikä diýýän. Çünkü, ol näsaglapdy. Umuman, ol aşgazandan hem ejir çekýärdi, hemiše

atgulak iýip, düye çal içip ýörenini bilyärdim. Şol ýyllar ol «Türkmen edebiýatynyň taryhyныň» birinji tomunyň üstünde işleyärdi. Saglyk ýagdaýy kynlaşsa-da, ol günde-günaşa instituta gelip gidýärdi. Her gezek ol meniň ýanymda oturýardy. Zehinli ogly Atabaýyň hem ylmy ýolbaşçysy bolamsoň, (ol soň filologiýa ylymlarynyň kandidaty derejesini aldy) Geldi edebiýatyň meselelerini hökman meniň bilen gözden geçirýärdi. Nägehan kesel onuň gürlemegini, iýip-içmegini kynlaşdyrdy. Şonda ol maňa hat üsti bilen ýuzlenerdi. Tomuň aladasyny edýärdi. Men şonuň gürrüñini etme, özüm, beýleki ýigitler seniň isleýsiň ýaly taýýarlarlar, kömek ederin diýärdim. Şeýle hem etdik. Tom neşire taýýarlandy, şonda G.Nazarowyň hem goşandy görnükli orun tutdy.

Il-güni üçin iş bitiren alymlar, şahyrlar, ýazyjylar hiç haçan ýatdan çykanok. Olaryň hatyrasy Garaşsyzlyk eýýamında has hem belent tutulmalydyr.

Durdymuhammet NURALYYEW,
professor.

#edebiyatwesungat Edebiýaty öwreniș